

XVI. Benedek és a Szentszék diplomáciája

Bevezetés

Szokása az elemzőknek, olykor a Vatikán-szakértőknek is, a római pápákat különféleképpen kategorizálni: vannak például teológus pápák, lelkipásztor pápák és diplomata pápák. Könnyű volna kijelenteni, hogy XVI. Benedek bizonyára nem diplomata pápa volt, hanem inkább teológus.

A három említett kategóriát mélyebben vizsgálva azonban kitűnik, hogy valójában ugyanannak a péteri szolgálatnak (tehát a pápa hivatalának) három különböző aspektusáról van szó.² Legalábbis valamiképpen megfelleltethetők a teológusok által az Egyház hármass feladataként megjelölt tanítói, megszentelői és kormányzati feladatnak (ERDŐ 2003). Következésképpen minden pápa működésében, szolgálatában megtalálható mindhárom vonás, igaz, részben személyiségüktől függően más-más hangsúllyal.

A kormányzati hatalomra visszavezethető pápai diplomácia azért sem megkekulhető Péter egyetlen utóda számára sem, mert a Szentszék maga is nemzetközi tényező, ráadásul a nemzetközi kormányközi kapcsolatok szuverén szereplője, amely kiterjedt diplomáciai képviseleti hálózattal rendelkezik,³ illetve megfigyelőként vagy rendes tagként részt vesz számos nemzetközi szervezet munkájában.⁴

¹ Vallásdiplomáciai főtanácsadó, Külgazdasági és Külügyminisztérium

² A pápai hivatalról bővebben lásd ÉRSZEGI 2014.

³ Lásd: nunciatúrák.

⁴ A pápai diplomáciával kapcsolatos fogalmak definícióját, intézményeinek leírását lásd BÁBA-SÁRINGER 2021.

A szentszéki diplomáciai álláspont főbb forrásai

A pápai diplomácia főbb tulajdonságai között szokás kiemelni a diszkréciót. Ez pedig nem könnyíti meg az elemzők, kutatók munkáját, amikor a Szentszék diplomáciájáról kívánnának értekezni. Mégsem reménytelen a helyzet, mert a péteri szolgálat gyakorlásának egyik fő eszköze a kimondott szó, s így van ez a diplomáciai tevékenység során is. A Szentszék diplomáciájának főbb aspektusaival megismerkedhetünk tehát bizonyos pápai megnyilatkozásokból. Műfajukat tekintve a legfontosabbak ebből a szempontból a Katolikus Egyház által január 1-jén ünnepelt béke világnapjára írott üzenetek, amelyek a béke témáját járják körül.⁵ Még nagyobb visszhangot kiváltó megnyilatkozások a karácsonykor, illetve húsvétkor elhangzó ún. Urbi et Orbi üzenetek, amelyekben a világ főbb problémáira, konfliktusaira reflektálva kíván a Szentatya reményt adni és megoldásra buzdítani (ÉRSZEGI 2014: 138).

A legátfogóbb diplomáciai megnyilatkozásnak a Szentszéknél akkreditált diplomáciai testület előtt elmondott beszédek tekinthetők. Régi és általános szokás, hogy az államfő az újévi jókívánságok átadása végett fogadja a nála (tehát az adott országban) akkreditált diplomáciai testületet. Uralkodók – így a pápa – esetében kihallgatásról beszélünk, köztársaságokban inkább fogadásnak nevezik. Az államfő ilyenkor a nagyköveteknek – s rajtuk keresztül az országgal kapcsolatban álló más államoknak – címzett beszédben összegzi az elmúlt évet, reflektál aktualitásokra, és irányt mutat az új esztendőre.

Pontosan így történik ez a pápai udvarban is (amit ma már Pápai Háznak neveznek). A vatikáni diplomáciai testületet rendre a vízkereszt ünnepe (január 6.) utáni hétfő délelőttjén fogadja a Szentatya, méghozzá az Apostoli Palota ún. Királyi termében („*Sala Regia*”), amelyet pontosan az állami protokollrendezvényekre építettek a 16. században, és amelynek falain Giorgio Vasari monumentális freskói az akkori pápaság szempontjából legrelevánsabb nemzetközi fejleményeket jelenítik meg (köztük például a lepatóí ütközetet).

XVI. Benedek és a Szentszék diplomáciaja témakörének átfogó bemutatására ennél fogva kiváló forrásnak bizonyul az újévi diplomáciai beszédek sora, amelyek amúgy nagyjából tartalmazzák a béke világnapi üzenetek főbb

⁵ A béke világnapját VI. Pál kezdeményezésére kezdte el ünnepelni a Katolikus Egyház 1968-ban, arra minden évben üzenetnek nevezett dokumentumot fogalmaz meg a pápa, rendszerint december 8-i (a Szeplőtelen Fogantatás ünnepe) dátummal.

elemeit is. Néhány szervezeti jellegű kiegészítés segíthet kontextusba helyezni a szentszéki diplomácia működését a 2005 és 2013 eleje közötti időszak vonatkozásában.

A benedeki diplomácia főbb témakörei

Megválasztása után nem egészen egy hónappal XVI. Benedek – amúgy a szokásokat követve – rendkívüli kihallgatást biztosított a vatikáni diplomáciai testületnek, s rövid beszédében előzetes összefoglalását adta a Szentszék nemzetközi törekvéseinek, az általa követett elveknek:

„Az Egyház nem szűnik hirdetni és védelmezni az alapvető emberi jogokat (...) s azon munkálkodik, hogy elismerjék minden ember jogát az élethez, a táplálékhoz, az otthonhoz, a munkához, az egészségügyi ellátáshoz, a család védelméhez és társadalmi fejlődésének előmozdításához, mindezt az Isten képmására teremtetett minden ember és nő méltóságának tiszteletben tartásával. (...) a Katolikus Egyház továbbra is felajánlja együttműködését minden ember méltóságának védelméhez és a közjó szolgálatára. A maga számára nem kér semmilyen előjogot, csupán a küldetése teljesítéséhez jogosan szükséges cselekvési szabadság biztosítását. A nemzetek körében mindig a népek egyetértését szorgalmazza, valamint a tisztességes, diszkrét és szívélyes hozzáállásra építő együttműködést” (XVI. Benedek 2005).

A Szentszék mindenkori diplomáciájának klasszikus elveiről és témáiról van itt szó, amelyeket a későbbiekben néhány további kérdéskörrel egészített ki. Az ő idejében továbbra is fókuszban maradt a béke előmozdítása, a társadalmi igazságosság és az emberi fejlődés támogatása, az Egyház közreműködő szerepének felajánlása. Ám XVI. Benedek a megközelítésben és a szemléletben hozott igazán újat (vö. GAGLIARDUCCI 2012).

Például 2007-től kezdve rendszeresen megjelent a pápai beszédekben a migráció kérdése, amelynek kezelésében „a jogos biztonsági igények és a sérthetetlen emberi méltóság” összehangolását szorgalmazza (XVI. Benedek 2009). A 2009-ben kiadott *Caritas in veritate* enciklika (vö. ÉRSZEGI 2009) megállapításait ugyancsak alkalmazta a nemzetközi kapcsolatokra. Így rávilágított a gazdasági világválság mélyebb okaira is: az önző és materialista mentalitásra, amely megfelel a teremtmények sajátos korlátairól (más szóval: az ember Istennek képzei magát). Ráadásul ez a mentalitás a környezetet is veszélyezteti (XVI. Benedek 2010).

A Ferenc pápa 2015-ös *Laudato Si'* enciklikája keltette lelkesedés nyomán meglepően hangozhat, de XVI. Benedek volt az, aki a természetvédelem ügyét az Egyház és hangsúlyosan a Szentszék diplomáciai napirendjére tűzte. Sőt, a 2010-es béke világnapi üzenetét teljes egészében ennek a kérdésnek szentelte. Igaz, ő nem a „közös otthon gondozásáról” beszélt, mint Ferenc, hanem a teremtet világ, „a teremtés védelméről”.

A benedeki megközelítés igazi sajátossága azonban az istennélküliség veszélyére való figyelmeztetés volt. Ami különösen a mai pluralista demokráciában jelent kihívást – és persze küldetést – a keresztények számára. A pápa óva intett hát mind a vallásnak a társadalomból – s így a nemzetközi kapcsolatokból – történő kirekesztésétől, mind pedig a vallás fanatikus felhasználásától a szervezett terrorizmus által.

Ennek egyik ellenszeréül szorgalmazta a vallásközi párbeszéd kiterjesztését. Ezt eleinte kulturális-civilizációs kérdésnek tekintette, így például a Római Kúria két illetékes hivatalát lényegében össze is vonta egy időre.⁶ Nemsokára azonban a vallásilag motivált terrorizmus, illetve a hagyományos (mondhatni, természetjogi) értékeket veszélyeztető folyamatok láttán felértékelte a vallásközi párbeszédet, és éppen ezen területeket jelölte meg az együttműködés céljául (lásd: XVI. Benedek 2006a; XVI. Benedek 2007; XVI. Benedek 2008).

Az Istentől elszakadt ember egyben elszakad a természetes rendtől is, s ez az antropológiai felfordulás (válság) magával hozza az emberi jogok értelmezésének átalakulását is:

„Sajnálatos módon, főként Nyugaton, számos félreértés támad az emberi jogok és a kapcsolódó kötelességek jelentése körül. Az ember önállóságának autoreferenciális értelmezése nem nyitott az Istennel és másokkal való találkozásra, hanem csakis az önnön vágyak kielégítésére törekszik. Az igazi jogvédelem ezzel ellentétben az emberi személy egyéni és közösségi dimenziójának egészét figyelembe veszi” (XVI. Benedek 2013).

Benedek pápa szerint a demokrácia gyakorlása a relativizmus diktatúrájába csaphat át, amikor az ember természetével és méltóságával összeegyeztethetetlen antropológiai elképzeléseket tesz magáévá (XVI. Benedek 2007). Ráadásul a teremtésvédelem sem elválasztható az emberi természet védelmétől. Benedek pápa szerint ha az ember nem tiszteli tulajdon természetét, hogyan is viselhetne felelősséget a természeti környezet iránt? Éppen ezért hogyan is

⁶ A Vallásközi Párbeszéd Pápai Tanácsának elnökévé a Kultúra Pápai Tanácsa elnökét nevezte ki.

lehetne szembeállítani a természet védelmét és az emberi személy életének védelmét – beleértve a még meg nem születetteket is? (XVI. Benedek 2010)

A bioetikai kérdések is hangsúlyosan jelentek meg a szentszéki diplomáciában XVI. Benedek idején. S nem csupán az abortusz kérdéséről volt szó, hanem mindazon törekvésekről, amelyek veszélyeztetik az egy férfi és egy nő házasságán alapuló család természetes struktúráját (XVI. Benedek 2007), sőt a diszkrimináció elleni küzdelem jegyében „a nemek közti különbség biológiai alapjait támadják” (XVI. Benedek 2010).

Kiemelt fontossággal jelent meg XVI. Benedeknél a vallásszabadság védelme. Visszatérően felemelte szavát az üldözött keresztény kisebbségek védelmében, így a közel-keleti és az afrikai, pl. a nigériai keresztényellenes erőszakkal szemben. Számára azonban a fókusz a nyugati világban megfigyelhető keresztényellenességen volt. Az Egyház és az egyes hívő emberek szabadságának tereit szűkítő, sőt végső soron lelkiismereti erőszakot eredményező folyamatokra ő hívta fel az elsők között a figyelmet.

„Nyilvánvaló – mondta –, hogy amennyiben a relativizmust tekintik a demokrácia lényegi alkotóelemének, akkor a laicitást a vallási tényező kirekesztéseként, avagy társadalmi jelentősége elutasításaként fogják értelmezni” (XVI. Benedek 2010). Ez a megközelítés azonban megosztottságot és ellentéteket szül. Ezért ő mindig a pozitív, nyitott laicitást szorgalmazta, ami a világi és a lelki valóság jogos autonómiájára épül, és helyes együttműködésre, osztott felelősségvállalásra ösztönöz (XVI. Benedek 2010). Óva intett attól, hogy a vallást éppen a pluralizmusra és a toleranciára történő hivatkozással rekesszék ki a közéletből. Továbbá azon elvárásoktól, miszerint a keresztényeknek nem volna szabad szakmájuk gyakorlása közben saját vallási és erkölcsi meggyőződésük szerint cselekedniük, sőt akár azokkal ellentétesen is kellene tenniük, különösen is bizonyos szakmákban (oktatás-nevelés, gyógyítás stb.) (XVI. Benedek 2011). Hasonlóképpen elítélendőnek nevezte, hogy bizonyos országokban olyan szexuális nevelési tanfolyamokat kényszerítettek rá az iskolákra, amelyek „állítólagosan semleges emberkép koncepcióját képviselik, ám valójában a hittel és a józanésszel ellentétes antropológiát tükröznek” (XVI. Benedek 2011).

XVI. Benedek diplomáciájának kulcsa: az igazság

Ezen veszélyes folyamatok ellenszeréül tulajdon pápai jelmondatából – *Coope-
ratores veritatis* (az igazság munkatársai) – kiindulva a nemzetközi napirenden

szereplő ügyek vonatkozásában is felvetette az igazság kérdését, amely által az értelem (a józan ész) szerepét kívánta előtérbe helyezni. Mindezt „négy egyszerű kulcsmondat” körül fogalmazta meg (XVI. Benedek pápa 2006a).

1. Az igazság iránti elkötelezettség adja az igazságosság lelkét.

Az igazság szeretete természetéből fakadóan minden nehézség ellenére a méltányos megértésre törekszik. Ezért a nemzetközi kapcsolatokban az igazság keresése segít felismerni a felek jogos igényeit, illetve azokat tiszteletben tartani. Segít kiemelni azt, ami a különböző népekhez és kultúrákhoz tartozó emberek természetében közös. Ugyanakkor a különbözőségek és az egyenlőség felismerése és elismerése segíthet a problémák igazságos megoldásában.

2. Az igazság iránti elkötelezettség alapozza meg a szabadságjogokat és ad erőt nekik.

Az ember képes az igazság megismerésére, s akarja is azt, de erre csak a szabadságban nyílik lehetőség. Különösen érvényes ez az élet nagy kérdéseire vonatkozó igazságokra, amelyek az életvezetésre is hatással vannak, ezért az államok sem lehetnek közömbösek iránta. A személyiségi jogok nemzetközi védelme során nem lehet eltekinteni azoknak az egyes államokon belüli érvényesülésétől, mind a közéletben, mind a magánéletben. Az emberi alapjogok mindenütt ugyanazok, s köztük is első helyen áll a vallásszabadsághoz való jog, mert az az ember legfontosabb kapcsolatát, az Istennel való viszonyt érinti: „A nemzetek felelőseinek azt szeretném mondani: ha nem féltek az igazságtól, nem félhettek a szabadságtól!” A Szentszék mindenütt elvárja a szabadság biztosítását a Katolikus Egyház számára, de ezáltal tulajdonképpen mindenki más részére is hasonlóképpen elvárja azt.

3. Az igazság iránti elkötelezettség megnyitja az utat a megbocsátás és a kiengeztelődés előtt.

Mivel az igazságról másoknak különböző elképzeléseik vannak, sokan inkább konfliktusforrásnak tekintik a törekvést az igazság érvényesítésére. Benedek pápa szerint ez csak akkor van így, ha az igazság keresésével összeegyeztethetetlen (pl. erőszakos, kényszerítő) eszközökkel élnek, ugyanis az igazságot csak a szabadságban lehet elérni. A bocsánatkérés és a megbocsátás pedig elengedhetetlenek a békéhez. Hiszen „nincsen béke igazságosság nélkül, s nincsen igazságosság megbocsátás nélkül”. A diplomácia nagy feladatának nevezte Benedek pápa, hogy megértesse a szemben álló felekkel: nem lehet nem elismerniük tulajdon hibáikat is – nem csak a másikat –, s nem utasíthatják vissza a bocsánatkérést. A kiontott vér ugyanis nem bosszúért kiált, hanem inkább az élet tiszteletére és a békére szólít.

4. A béke iránti elkötelezettség új reményt ad.

Minthogy az ember képes az igazság megismerésére mind egyéni életében, mind társadalmi kapcsolataiban, ez érvényes nemzeti és nemzetközi szinten is. Az igazság ismerete pedig Benedek pápa szerint a nemzetközi kapcsolatokban is új dinamikákat vezet be, és egyfajta önfenntartó béke felé vezet.

A diplomáciai testülethez intézett utolsó beszédében XVI. Benedek még egyszer visszatért az igazság és a béke kérdéskörére, s azt az Isten ismeretének kérdésével kötötte össze:

„Olykor hajlunk azt gondolni manapság, hogy az igazság, az igazságosság és a béke utópia volnának, s hogy kölcsönösen kizárnák egymást. Lehetetlennek tűnik az igazság megismerése, érvényre juttatása pedig gyakran erőszakba torkollik. Másfelől elterjedt a meggyőződés, miszerint a béke a népek közötti, vagy az adott ország polgárai közötti együttélést garantáló kompromisszumok keresése volna csupán. A keresztény megközelítésben ezzel ellenkezőleg bensőséges összefüggés van Isten dicsőítése és az emberek békéje között a földön. Ekképpen a béke nem pusztán emberi erőfeszítések eredménye, hanem Isten szeretetének része. S éppenséggel az Istenről történő megfélelkezés, nem pedig az ő dicsőítése az, ami erőszakot szül. Amikor ugyanis már nem egy objektív és transzcendens igazság a viszonyítási pont, hogyan lehetséges valódi párbeszédet megvalósítani? Hogyan lehet ez esetben elkerülni, hogy a nyílt vagy rejtett erőszak legyen az emberi kapcsolatok végső szabálya? A transzcendens nyitottság nélkül ugyanis az ember könnyen a relativizmus áldozatául esik, aminek következtében nehezebbé esik igazságossággal cselekedni és a békére törekedni. Az Istenről való megfélelkezés mellett ott van még Isten valódi arcának helytelen ismerete: ez az oka a vallási alapú fanatizmusnak (...). Amint már mondtam, a vallás meghamisításáról van itt szó, mert amaz éppenséggel arra törekszik, hogy az embert Istennel összebékítse, megvilágosítsa és megtisztítsa a lelkiismeretet, s rámutasson, hogy minden ember a Teremtő képmása” (XVI. Benedek 2013).

Diplomáciai kapcsolatok XVI. Benedek idején

A benedeki diplomácia szervezeti kereteinek rövid áttekintése során láthatjuk, hogy a 2005-től 2013-ig terjedő időszakban 174-ről 180-ra nőtt azon államok száma, amelyek teljes diplomáciai kapcsolatot tartanak fenn a Szentszékkel. Közülük a későbbi fejlemények szempontjából érdemes kiemelni az Egyesült

Arab Emírségeket (2007-ben), valamint az Orosz Föderációt (2009-ben), amely addig csupán képviseleti irodát tartott fenn a Szentszéknél.⁷ Ugyancsak nagykövetségi rangú misszióval képviseltette magát a Szentszéknél az EU és a Szuverén Máltai Lovagrend is (miként ma is).

Kevés olyan ország maradt, amely elzárkózik a Szentszékkal való diplomáciai kapcsolatoktól. Utóbbiak közül azonban Vietnámmal 2010-ben jelentős előrelépés történt. A folyamatos párbeszéd jegyében a vietnámi hatóságok ugyanis beleegyeztek, hogy a pápa egy nem rezidens képviselőt nevezzen ki Vietnám számára.⁸

Fordított az eset Koszovóval, amelyet a Szentszék nem ismert el mind a mai napig. Benedek pápa még 2008 elején kifejtette a Szentszék – azóta is változatlan – álláspontját: „Koszovó végleges státusa vegye figyelembe az érintett felek jogos követeléseit és garantálja minden lakójának biztonságát és jogait, hogy véglegesen eltávolodjék az erőszakos szembenállás veszélye” (XVI. Benedek 2008). Ugyanakkor a pápa egy nem diplomáciai jelleggel bíró ún. apostoli delegatussal képviselteti magát a koszovói katolikus egyháznál.

Az időszak elején a Szentszék megfigyelőként vett részt az ENSZ és nyolc szakosított szervezete munkájában, míg teljes jogú tagsággal bírt hét szakosított ENSZ-szervezetben vagy -ügynökségben. Ezeken felül öt regionális szervezetnek volt tagja vagy megfigyelője (vö. ÉRSZEGI 2014: 69–70). 2012 decemberében a Szentszék teljes jogú taggá vált a Migrációs Világszervezetben, 2013 januárjában pedig régió kívüli megfigyelőként kapcsolódott be a Közép-amerikai Integrációs Rendszerbe (Sistema de la Integración Centroamericana – SICA). Ugyancsak 2012-ben a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségéhez (Association of Southeast Asian Nations – ASEAN) is nunciust akkreditált.

A kétoldalú megállapodások a szentszéki diplomácia fontos eszközei. 2005-ben a Szentszék megállapodást kötött Hamburggal a Katolikus Egyház és a tartomány kapcsolatairól, valamint Franciaországgal egy római ingatlan hasznosításának módosításáról. 2006-ban alapszerződést kötött Bosznia-Hercegovinával, egyúttal kiegészítő jegyzékben beleegyezett, hogy az államosított egyházi javak kérdését egy majdani törvény szabályozza (tehát lemondott a megállapodásban vállalt határidőről). 2007-ben kiegészítő jegyzőkönyvet fűztek a bajor konkordátumhoz

⁷ Ezeken kívül 2006-ban diplomáciai kapcsolat létesült Montenegróval, 2008-ban Botswana-val, 2011-ben pedig Malajziával.

⁸ Megjegyezzük, ez a modell a Magyarország és a Szentszék között az 1960–70–80-as években alkalmazott megoldásnak feleltethető meg.

az állami egyetemeken működő teológiaoktatásról. A Fülöp-szigeteki Köztársasággal megállapodás kötött a helyi katolikus kulturális javak védelméről (benne a gyarmati idők templomaival, gyűjteményekkel). Albániával pedig gazdasági és adóügyi kérdésekben született megállapodás, nevezetesen a helyi katolikus egyház számára biztosítandó könnyítések témájában. 2008-ban írták alá a Szentszék és az Andorrai Hercegség közötti megállapodást az urgelli püspök helyzetéről (társállamfő), a Katolikus Egyház ottani jogállásáról, az egyházi házasságkötésről, a katolikus hitoktatásról és az egyháztámogatási rendszer kérdéseiről. Brazíliával szintén egy átfogó kérdéseket szabályozó megállapodás született a Katolikus Egyház jogállásáról, a diplomák elismeréséről, a hitoktatásról az állami iskolákban, az egyházi házasságkötésről és adóügyi kérdésekről. Végül pedig Franciaországgal egyezmény született a felsőoktatási fokozatok és diplomák kölcsönös elismeréséről. 2009 folyamán a Szentszék megállapodást kötött Schleswig-Holstein Tartománnyal a Katolikus Egyház helyzetéről, Ausztriával pedig aláírták a VI. Kiegészítő Megállapodást vagyoni természetű kérdésekről. 2010-ben a Szentszék és Alsó-Szászország Tartomány megállapodásban módosította a korábbi, 1965-ös megállapodást a katolikus iskolák jogi helyzetéről. Hamburg városállammal pedig teológiai és hittanárképző felsőoktatási intézmény létesítéséről állapodtak meg. Bosznia-Hercegovinával megállapodás született a fegyveres erőben szolgáló katolikus hívók lelkipásztori ellátásáról (tábori püspökség és lelkési szolgálat felállítása). 2011-ben Azerbajdzsánnal, Montenegróval és Mozambikkal írt alá alapszerződést, amely a Katolikus Egyház helyi jogállásával és működésével kapcsolatos főbb kérdéseket rögzíti. 2012-ben Burundival és Egyenlítői-Guineával ugyancsak keretmegállapodást írtak alá.

Jelentősége okán kiemelendő a 2009-ben a Vatikánvárosi Állam és az Európai Unió között létrejött pénzügyi egyezmény,⁹ amely a 2000-ben megkötött első hasonló egyezmény helyébe lépett. Ennek indoka, hogy a Lateráni Szerződés¹⁰ értelmében Vatikánváros pénzügyi uniót alkot Olaszországgal, s így követte utóbbit az uniós közös valuta bevezetésében is. Azon ritka nemzetközi szerződések egyikéről van szó, amelynek a Vatikánvárosi Állam a részese, nem pedig a Szentszék. Igaz, a városállam nevében a Pápai Államtitkárság jár el – mint

⁹ *Monetáris megállapodás az Európai Unió és a Vatikánvárosi Állam között* (2010/C 28/05), (HL C 28., 2010.2.4., 13.), magyar szövegét lásd [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:02010A0204\(01\)-20180412&from=CS#:~:text=Lo%20Stato%20della%20Citt%C3%A0%20del%20Vaticano%20ha%20il%20diritto%20di,c%20alle%20monete%20in%20euro](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:02010A0204(01)-20180412&from=CS#:~:text=Lo%20Stato%20della%20Citt%C3%A0%20del%20Vaticano%20ha%20il%20diritto%20di,c%20alle%20monete%20in%20euro).

¹⁰ Lásd ÉRSZEGI 2014: 161–163.

ahogyan az EU nevében Olaszország járt el ebben az esetben. A megállapodás értelmében a Vatikánváros átveszi az EU egyes vonatkozó jogszabályait a pénzmosás és a hamisítás elleni küzdelem érdekében. A szerződés alkalmazása körüli vitákban pedig az Európai Unió Bíróságának illetékességét kötötték ki. Ez a megállapodás volt tehát az utóbbi években folyamatosan alakuló vatikáni pénzügyi jogszabályalkotás kiindulópontja.

Egyes relációk és feszültségek

XVI. Benedek pápasága nem volt mentes diplomáciai feszültségektől sem.¹¹ Emlékeztet, hogy a 2006. szeptember 12-én, a Regensburgi Egyetemen elmondott beszéde (XVI. Benedek 2006) – pontosabban annak félreértelmezése – heves indulatokat váltott ki a muzulmán világban, tudniillik abba egy középkori bizánci császárnak a muzulmánokra nézve kedvezőtlen véleményét is beleszötte. A diplomáciai reakciók közül megemlítendő, hogy a marokkói uralkodó hazarendelte vatikáni nagykövetét, és – eleddig ismertlen tartalmú – levélben tiltakozott a pápánál (Sz. n. 2006). A helyzet súlyosságát mutatja, hogy négy nappal később Tarcisio Bertone bíboros államtitkár magyarázó nyilatkozatot tett közzé (BERTONE 2006), szeptember 25-én pedig maga a Szentatya fogadta a Szentszéknél akkreditált muzulmán országok nagyköveteit, hogy magyarázatot adjon bírált beszéde szándékolt értelméről. A reakciók – a közhiedelemmel ellentétben – meglehetősen pozitívak és előremutatók lettek. 2006 októberében Jordániából diplomáciai úton érkezett meg a Vatikánba a Ghazi bin Muhammad bin Talal herceg vezetete 38 muzulmán tudós nyílt levele, amelyben a regensburgi beszédre reagálva párbeszédet kezdeményeztek (vö. MAGISTER 2006). Egy évvel később már 138 muzulmán tudós írta alá a párbeszédet minden korábbiánál magasabb szintre helyező újabb dokumentumot, amely *A Common Word Between Us and You* címen vált ismertté.¹²

Ugyancsak a muzulmán világot érintette az Egyiptommal kapcsolatos feszültség, amely pont a 2011-es diplomáciai éértékelő beszéd nyomán robbant ki. Az újév napján Alexandriában egy kopt templom ellen elkövetett merényletről szólva Benedek pápa sürgette „a térség országait”, hogy hatékony intézkedésekkel védelmezzék a vallási kisebbségeket. Az egyiptomi külügyminiszter

¹¹ Átfogó értékelését lásd MATUZZI 2021

¹² Online: www.acommonword.com/

úgymond a belügyeikbe történt beavatkozás miatti tiltakozásul nyomban hazarendelte konzultációra vatikáni nagykövetüket (Sz. n. 2011a), akit azonban távozása előtt még fogadott Dominique Mamberti vatikáni külügyminiszter, tájékoztatván őt a pápa szavainak értelméről (LOMBARDI 2011). A találkozó érdekesnek nevezhető, hiszen általában nem szokás hazarendelt nagyköveteket búcsúlátogatáson fogadni, s a Pápai Államtitkárságnak amúgy sem szokása ilyen formában bekéretni nagyköveteket.

Az egyházi pedofilbotrányok ügye ebben az időszakban diplomáciai szinten leginkább az Írországgal való kapcsolatokat terhelte meg. Az ún. Ryan-, illetve Murphy-jelentések¹³ 2009-es közzététele ugyanis jelentős belpolitikai hullámokat vetett, majd a feszültség 2011 nyarán csúcsosodott ki az újabb, ún. Cloyne-jelentés (Department of Justice 2006) nyomán. Az ír kormányfő a parlamentben (Sz. n. 2011b) szinte precedens nélküli kritikával illette magát a Szentszékét a botrányok kezelésének módja miatt, amiért az – állítása szerint – az írországi nyomozásokat is akadályozni próbálta volna (Sz. n. 2011b). A hevült belpolitikai vita során egyes szereplők a nuncius kiutasítását és a gyónási titok megszüntetését is felvetették (AGNEW 2011). A helyzet súlyosságát mutatja, hogy a Pápai Államtitkárság konzultációra hazarendelte a dublini nunciust, márpedig hasonló lépésre emberemlékezet óta nem volt példa, mert nem tartozik a pápai diplomácia rendes eszköztárába (Szentszék Sajtóterme 2011a). A Cloyne-jelentésre a Szentszék később hosszú választ küldött (Szentszék Sajtóterme 2011b), amelynek nyomán az ír külügyminisztérium nyilatkozatában üdvözölte a Szentszék elkötelezettségének kinyilvánítását a visszaélésekkel szembeni küzdelem terén, úgymond „a fennálló hatalmas különbségek ellenére is” (Ír Kormány 2011). Ezt követően 2012 elején Írország bezárta vatikáni nagykövetségét – hivatalosan anyagi okokból (hogy aztán 2014-ben újranyissa).

Az Európai Unió vonatkozásában 2007-ben a római szerződés 50. évfordulója adott alkalmat a Szentatya számára, hogy az előkészületben levő alkotmányos szerződéssel kapcsolatban azon elvárásának adjon hangot, hogy az védelmezze az emberi méltóság alapját képező értékeket, különösen a vallásszabadságot, annak mindegyik dimenziójában (értsd: a közösségiben is), továbbá az egyházak intézményes jogait. Utóbbinak megvalósultát aztán a 2008-as beszédében

¹³ *Report by Commission of Investigation into Catholic Archdiocese of Dublin*; www.justice.ie/en/JELR/Pages/PB09000504

üdvözölte is, méltatva a lisszaboni szerződés 17. cikkét.¹⁴ Ugyanakkor arra is figyelmeztetett, hogy nem lehet elvonatkoztatni a földrész tagadhatatlan keresztény örökségétől, amely nagyban hozzájárult „a nemzetek és népek Európájának alakításához” (XVI. Benedek pápa 2007). Figyelemmel követve a lisszaboni szerződés aláírását követő időszak uniós fejleményeit, a pápa emlékeztetett, hogy az Egyház érdemben képes és akar is hozzájárulni Európa egyesüléséhez. Visszatérően figyelmeztetett, hogy Európa ne tagadja meg keresztény gyökereit (XVI. Benedek 2008).

Magyar vonatkozásban mindenekelőtt a felső szintű látogatásokat érdemes kiemelni.¹⁵ Mádl Ferenc köztársasági elnök 2005. július 1-jén kereste fel Benedek pápát, Sólyom László 2006. november 6-án, Schmitt Pál pedig 2010. szeptember 10-én. A kormányfők sorában Bajnai Gordont 2009 novemberében, Orbán Viktort pedig 2010 decemberében fogadta XVI. Benedek a Vatikánban. Magyarországi pápalátogatásra ezekben az években nem került sor, és a körülmények folytán arra is kevesen emlékeznek, hogy az 1956-os forradalom 50. évfordulója megemlékezéseire Angelo Sodano bíboros, a Bíborosi Kollégium dékánja érkezett pápai legátusként Budapestre. Kapcsolatainkban kiemelkedő alkalom volt, hogy – azóta is példa nélküli figyelmességgént – Magyarország az Európai Unió Tanácsának soros elnökeként 2011. május 27-én ünnepi hangversenyt adott Benedek pápa tiszteletére a vatikáni VI. Pál Csarnokban,¹⁶ amelyen részt vett Schmitt Pál köztársasági elnök és Orbán Viktor miniszterelnök mellett a magyar kormány több tagja is. Megemlíthetjük még, hogy a vatikáni szerződés módosítását célzó magyar–szentszéki vegyes bizottsági tárgyalások is Benedek pápasága alatt, 2012 őszén indultak meg – és 2013 októberében zárultak, immár Ferenc pápa¹⁷ idején.¹⁸

¹⁴ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 17. cikke szerint „Az Unió tiszteletben tartja és nem sérti az egyházak és vallási szervezetek vagy közösségek nemzeti jog szerinti jogállását a tagállamokban. (...) Elismerve identitásukat és különleges hozzájárulásukat, az Unió nyílt, átlátható és rendszeres párbeszédet tart fenn ezekkel az egyházakkal és szervezetekkel.” Lásd: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

¹⁵ Lásd ÉRSZEGI 2021.

¹⁶ A pápa beszédének eredeti, olasz szövegét lásd: www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2011/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20110527_concerto.html

¹⁷ Lásd FEJÉRDY 2015.

¹⁸ Megállapodás, amely létrejött egyfelől Magyarország, másfelől az Apostoli Szentszék között a Katolikus Egyház magyarországi közszolgálati és hitéleti tevékenységének finanszírozásáról, valamint néhány vagyoni természetű kérdéssről szóló, 1997. június 20-án aláírt Megállapodás módosításáról, Budapest, 2013. október 21.

Benedek pápa újévi diplomáciai beszédeiben egyetlen alkalommal bukkan fel hazánk. 2007-ben megemlítette a „budapesti felkelés” előző évi 50. évfordulóját, amely „a múlt század drámai eseményeire emlékeztetett, s ami minden európaiat arra kell vezéreljen, hogy elnyomástól és ideológiai kötöttségektől mentes szabad jövőt, baráti és testvéri kötelekeket építsen, odafigyeljen és gondoskodjon a kicsinyekről és a szegényekről”. Hasonlóképpen fontosnak nevezte „a múlt feszültségeinek megtisztítását, minden szinten a kiengesztelődésre törekedve, mert csakis az teszi lehetővé a jövő építését” (XVI. Benedek 2007).

E sorok szerzője személyesen is megtapasztalhatta XVI. Benedek figyelmét Magyarország és történelme iránt. 2018. február 6-án abban a megtiszteltetésben részesített ugyanis, hogy vatikáni rezidenciáján, a Mater Ecclesiae-monostorban fogadott. Rövid beszélgetésünk során egyebek mellett felvetette: „Magyarország nagyon sokat szenvedett az első világháború után. Sokkal többet, mint mások. De miért kellett így történnie?” Majd hozzátette: „De Magyarország egy nagy nemzet maradt, és egy fontos ország ma is, habár most újra támadják, nemde?” Ezt követően érdeklődött, hogy Romániában, illetve Szlovákiában „a magyar kisebbségek kulturális jogai biztosítva vannak-e”. Alkalmat nyújtva így, hogy pár mondattal tájékoztathassam az emeritus pápát a magyar diplomácia aktuális kérdéseiről.

Számos meghatározását adták már a diplomáciának, azonban XVI. Benedek definíciója nagyon is jellemzőnek tekinthető az ő megközelítésére nézve, s egyben programot adhat a keresztények számára a plurális demokráciában – különösen itt, a volt „keleti blokk” országaiban: „A diplomácia valamiképpen a reménység művészete. A reményből táplálkozik, és arra törekszik, hogy annak akár a legcsekélyebb jeleit is észrevegye. A diplomáciának reményt kell adnia” (XVI. Benedek 2008).

Irodalomjegyzék

- AGNEW, Paddy (2011): 'Irish question' in Vatican now more political than spiritual. *The Irish Times*, 2011. július 26. Online: www.irishtimes.com/news/irish-question-in-vatican-now-more-political-than-spiritual-1.609625
- BÁBA Iván – SÁRINGER János szerk. (2021): *Új diplomáciai lexikon. A nemzetközi kapcsolatok kézikönyve*. Budapest: Kairosz.

- XVI. Benedek (2005): Discorso di Sua Santità Benedetto XVI agli Eccellentissimi Ambasciatori del Corpo Diplomatico accreditato presso la Santa Sede. *L'Osservatore Romano*, 2005. május 13. Online: www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2005/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20050512_diplomatic-corps.html
- XVI. Benedek (2006a): Discorso di Sua Santità Benedetto XVI al Corpo Diplomatico accreditato presso la Santa Sede. *L'Osservatore Romano*, 2006. január 9–10. 7–8. Online: www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2006/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20060109_diplomatic-corps.html
- XVI. Benedek (2006b): *Glaube, Vernunft und Universität. Erinnerungen und Reflexionen*. Online: www.vatican.va/content/benedict-xvi/de/speeches/2006/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20060912_university-regensburg.html; magyarul: *XVI. Benedek pápa beszéde a regensburgi egyetemen*. Online: www.magyardurir.hu/hirek/xvi-benedek-papa-beszede-regensburgi-egyetemen
- XVI. Benedek (2007): Discorso di Sua Santità Benedetto XVI al Corpo Diplomatico accreditato presso la Santa Sede. *L'Osservatore Romano*, 2007. január 8–9. 7–8. Online: www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2007/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20070108_diplomatic-corps.html
- XVI. Benedek (2008): Discorso di Sua Santità Benedetto XVI ai membri del Corpo Diplomatico accreditato presso la Santa Sede per la presentazione degli auguri per il nuovo anno. *L'Osservatore Romano*, 2008. január 7–8. 4–5. Online: www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2008/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20080107_diplomatic-corps.html
- XVI. Benedek (2009): Discorso del Santo Padre Benedetto XVI agli eccellentissimi membri del Corpo Diplomatico accreditato presso la Santa Sede per la presentazione degli auguri per il nuovo anno. *L'Osservatore Romano*, 2009. január 9. 8. Online: www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2009/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20090108_diplomatic-corps.html
- XVI. Benedek (2010): Discorso del Santo Padre Benedetto XVI agli eccellentissimi membri del Corpo Diplomatico accreditato presso la Santa Sede per la presentazione degli auguri per il nuovo anno. *L'Osservatore Romano*, 2010. január 11–12. 8. Online: www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2010/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20100111_diplomatic-corps.html
- XVI. Benedek (2011): *Discorso del Santo Padre Benedetto XVI agli eccellentissimi membri del Corpo Diplomatico accreditato presso la Santa Sede per la presentazione degli auguri per il nuovo anno*. Online: www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2011/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20110110_diplomatic-corps.html

- XVI. Benedek (2012): *Discorso del Santo Padre Benedetto XVI in occasione della presentazione degli auguri del Corpo Diplomatico accreditato presso la Santa Sede*. Online: www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2012/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20120109_diplomatic-corps.html
- XVI. Benedek (2013): *Discorso del Santo Padre Benedetto XVI in occasione della presentazione degli auguri degli eccellentissimi membri del Corpo Diplomatico accreditato presso la Santa Sede*. Online: www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2013/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20130107_corpo-diplomatico.html
- BERTONE, Tarcisio (2006): Dichiarazione dell'em. mo card. *Bollettino*, 2006. szeptember 16. Online: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2006/09/16/0455/01275.html>
- Department of Justice (2006): *Report by Commission of Investigation into Catholic Diocese of Cloyne*. Online: www.justice.ie/en/JELR/Pages/Cloyne-Rpt
- ERDŐ Péter (2003): *Egyházjog*. Budapest: Szent István Társulat.
- ÉRSZEGI Márk Aurél (2009): Caritas in veritate – a teljes értékű emberi fejlődés lehetősége. *Magyar Nemzet Magazin*, 2009. július 18, 30.
- ÉRSZEGI Márk Aurél (2014): *Pápa – Szentszék – Vatikán*. Budapest: Szent István Társulat.
- ÉRSZEGI Márk Aurél (2021): Magyarország diplomáciai kapcsolatai: Apostoli Szentszék. In BÁBA Iván – SÁRINGER János (szerk.): *Új diplomáciai lexikon. A nemzetközi kapcsolatok kézikönyve*. Budapest: Kairosz, 272–275.
- FEJÉRDY András (2015): *Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolatai 1920–2015*. Budapest–Róma: Balassi Intézet – METEM.
- GAGLIARDUCCI, Andrea: Nella verità, la storia di Benedetto XVI. Tra vita, Pontificato e diplomazia. *Korazym.org*, 2012. április 17. Online: www.korazym.org/3702/nella-verita-la-storia-di-benedetto-xvi-tra-vita-pontificato-e-diplomazia/
- Ír Kormány (2011): Statement by the Government of Ireland on the response of the Holy See regarding the report of the Commission of Investigation into the Catholic Diocese of Cloyne. *Department of the Taoiseach*, 2011. szeptember 8. Online: https://web.archive.org/web/20120309123518/www.taoiseach.gov.ie/eng/Government_Press_Office/Government_Press_Releases_2011/Statement_by_the_Government_of_Ireland_on_the_response_of_the_Holy_See_regarding_the_report_of_the_Commission_of_Investigation_into_the_Catholic_Diocese_of_Cloyne_.html
- LOMBARDI, Federico (2011): Dichiarazione del direttore della sala stampa. *Bollettino*, 2011. január 11. Online: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2011/01/11/0018/00051.html>

- MAGISTER, Sandro: Effetto Ratisbona: la lettera aperta di 38 musulmani al papa. *Chiesa.espressione.it*, 2006. október 18. Online: <http://chiesa.espresso.repubblica.it/articolo/90182.html>
- MATRUZZI, Matteo (2021): *Il santo realismo. Il Vaticano come potenza politica internazionale da Giovanni Paolo II a Francesco*. Róma: Luiss University Press.
- Szentszék Sajtóterme (2011a): Dichiarazione della Sala Stampa della Santa Sede. *Bollettino*, 2011. július 25. Online: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2011/07/25/0454/01129.html>
- Szentszék sajtóterme (2011b): Response to Mr Eamon Gilmore, Tánaiste and minister for foreign affairs and trade of Ireland, concerning the Cloyne Report. *Bollettino*, 2011. szeptember 3. Online: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2011/09/03/0511/01226.html>
- Sz. n. (2006): Morocco recalls ambassador to Vatican. *ZeeNews*, 2006. szeptember 16. Online: https://zeenews.india.com/news/world/morocco-recalls-ambassador-to-vatican_323137.html
- Sz. n. (2011a): Cairo protests against the Vatican. Another Christian killed and five wounded. *AsiaNews*, 2011. december 12. Online: www.asianews.it/news-en/Cairo-protests-against-the-Vatican.-Another-Christian-killed-and-five-wounded-20476.html
- Sz. n. (2011b): Enda Kenny speech on Cloyne Report. *RTE*, 2011. július 20. Online: www.rte.ie/news/2011/0720/303965-cloyne1